कटो गतौ इत्यत्र इ ई इति प्रश्लेषात् लब्धः सि०कौ०

इक् स्मरणेऽधिपूर्व्वक एव कित् कित्करणमधीगर्थेत्यादौ विशेषा-र्थम् अदादि०पर०सक०अनिट्। अध्येति अध्यैषीत् अध्यगात् इत्यन्ये इण इवास्य तिङि रूपं न कृति। अधीयन्। "ससीतयोराघवयोरधीयन्" भट्टिः। एतद्योगे कर्म्मणि संबन्धविवक्षायां षष्ठी। मातुरध्येति। प्रति-पदविहिततयाऽनया षष्ठ्या न समासः मातुरध्ययनम्। "कियत्स्विदिन्द्रो अध्येति कियन्मातुः कियत् पितुः" ऋ०४, १७,१२। "रामस्य दयमानोऽसावध्येति तव लक्ष्मणः" भट्टिः सम्बन्धाविवक्षायां तु द्वितीया। "अग्नि स्वर्ग्यमध्येषि मृत्यो!" कठो०। "अयमारुणिः संप्रती-ममात्मानं वैश्वानरमध्येति" छा० उ०। "अधीहि भगवन्। ब्रह्मेति" छा०उ०। [वंशाङ्कुरे

इकट पु० एति भूमिमुद्भिद्य गच्छति इ-कटच् वा गुणाभावः।

इक्कट पु० ईयते इ-क्विप् इत् लभ्यः कटो यस्मात् पृ०तस्य कः। कटसाधने तृणविशेषे त्रिका० इत्कट इति हारा०। तस्य सन्निकृष्टदेशादिः कुमुदा० चतुरर्थ्यां ष्ठच्। इक्कटिक तत्सन्निकृष्टदेशादौ त्रि० स्त्रियां ङीष्। प्रेक्षा० चतु-रर्थ्याम् इनि। तदर्थे स्त्रियां ङीप्।

इक्कवाल पु० "चेत् कण्टके (१ ४ ७ १०)पनफरे (२,५,८,११) तु ग्रहाः समस्ताः स्यादिक्कवालइति राज्यसुखाप्ति हेतुः" नील० ता०उक्ते वर्षलग्नतः उक्तस्थानानामन्यतमस्थाने-रव्यादिसमस्तग्रहाणां स्थितिहेतुके राजयोगभेदे।

इक्षु पु० इष्यतेऽसौ माधुर्य्यात् इष+क्सु। मधुररसयुते असि-पत्रे स्वनामख्याते वृक्षे। तद्भेदगुणादिकमुक्तं भावप्र०। इक्षुर्दीर्घच्छदः प्रोक्तस्तथा भूमिरसोऽपि च। गुडमूलोऽसि-पत्रश्च तथामधुतृणः स्मृतः। इक्षवोरक्तपित्तघ्नाबल्यावृष्याः कफप्रदाः। स्वादुपाकरसाः स्निग्धागुरवोमूत्रला हिमाः। अथेक्षुभेदाः "पौण्ड्रकोभीरुकश्चापि वंशकः शतपोरकः। कान्तारस्तापसेक्षुश्च काण्डेक्षुः सूचिपत्रकः। नैपालोदीर्घप-त्रश्च नीलपोरोऽथ कोशकृत्। इत्येताजातयस्तेषां कथयामि गुणानपि। तत्र पौण्ड्रकभीरुकयोर्गुणाः वातपित्तप्रशमनोमधु रोरसपाकयोः। सुशीतोबृंहणोबल्यः पौण्ड्रकोभीरुकस्तथा अथ (कुशिया) कोशकृतोगुणाः "कोशकारो गुरुःशीतोरक्त पित्तक्षयापहः। अथ(काजला) कान्तारेक्षुगुणाः कान्तारे-क्षुर्गुरुर्वृष्यः श्लेष्मलोबृंहणः सरः। (बडौखा) वंशकगुणाः "दीर्घपोरः सुकठिनः सक्षारो वंशकःस्मृतः। शतपोरकगुणाः "शतपर्वाभवेत्किञ्चित्कोशकारगुणान्वितः। विशेषात्किं-चिद्रूक्षश्च सक्षारःपवनापहः" सुश्रुते तु काण्डेक्षुरित्यत्र काष्ठेक्षुरिति पाठः इतोऽवशिष्टानां गुणास्तत्रोक्ता यथा "कान्तारतापसाविक्षू वंशकानुकरौ गुणे। एवंगुणस्तु काष्ठेक्षुःस तु वातप्रकोपणः। सूचीपत्रो नीलपोरो नैपालो दीर्घपत्रकः। वातलाःकफपित्तघ्नाः सकषाया विदाहिनः" भाव०प्र० "बालयुववृद्धेक्षुगुणाः बालइक्षुः कफं कुर्या-न्मेदोमेहकरश्च सः। युवा तु वातहृत्स्वादुरीषत्तीक्ष्णश्च वातनुत्। रक्तपित्तहरोवृद्धः क्षतहृद्बलवीर्यकृत्। अथा-ङ्गभेदेन गुणभेदः मूले तु मधुरोऽत्यर्थं मध्येऽपि मधुरः स्मृतः। अग्रेष्वक्षिषु विज्ञेय इक्षूणां लवणोरसः। अथ दन्तपीडितेक्षुरसस्य गुणाः दन्तनिष्पीडितस्येक्षोरसः पि-त्तास्रनाशनः। शर्करासमवीर्य्यःस्यादतिदाही कफप्रदः। अथ यन्त्रपीडितेक्षुरस गुणाः मूलाग्रजन्तुग्रन्थ्यादिपीडनान्मल-सङ्गरात्। तस्माद्विदाही विष्टम्भी गुरुः स्याद्यान्त्रिकोरसः। अथ पर्य्युषितेक्षुरसगुणाः रसःपर्युषितोनेष्टोह्यम्लोवातापहो-गुरुर्विकफपित्तकरः शोषी भेदनश्चातिमूत्रलः। अथपक्वस्ये-क्षुरसस्य गुणाः इक्षोर्विकारास्तृड्दाहमूर्छापित्तास्रनाशनाः। गुरवोमधुरा बल्याः स्निग्धा वातहराःस्मृताः। वृष्यामोह-हराःख्याता बृंहणाविषहारिणः। अथ (झोला) फाणितस्य लक्षणं गुणाश्च इक्षोरसस्तु यः पक्वः किञ्चिद्गाढो बहुद्रवः। सएवेक्षुविकारेषु ख्यातःफाणितसंज्ञया। फाणितं गुर्वभि-ष्यन्दि बृंहणं कफशुक्रकृत्। वातपित्तश्रमान् हन्ति मूत्र-वस्तिविशोधनम्। अथ मत्स्यण्ड्याः(सारगुड) (राब) इति ख्याताया लक्षणं गुणाश्च इक्षोरसोयः संपक्वोघनः किंचि-द्द्रवान्वितः। मन्थवत्स्यन्दते यस्मात् मत्स्यण्डीति ततः स्मृता। मत्स्यण्डी भेदिनी बल्या लघ्वी पित्तानिलापहा। मधुरा बृंहणी वृष्या रक्तदोषापहा स्मृता। अथ (ढिमे गुड़) गुड़स्य लक्षणं गुणाश्च इक्षोरसोयः सम्पक्वोजायतेलोष्टवद्दृढः। स गुड़ोगौड़देशे तु मत्स्यण्ड्येव गुड़ोमतः। गुड़ोवृष्योगुरुः स्निग्धोवातघ्नो मूत्रशोधनः। नातिपित्तहरो मेदःकफक्रमिबलप्रदः। अथ नवपुराणगुडगुणाः गुड़ोनवः कफश्वासकास-क्रमिहरोऽग्निकृत्। पित्तघ्नो मधुरः स्निग्धो वातघ्नो-ऽसृक्प्रसादनः स पुराणोऽधिकगुणो बुधैः पथ्यतम स्मृतः" द्रव्यभेदेन युक्तस्य गुड़स्य गुणाः श्लेष्माणमाशु विनिहन्ति सदार्द्रकेण पित्तं निहन्ति च तदेव हरीत-कीभिः। शुण्ठ्या समं हरति वातमशेषमित्थ दोषत्र-यक्षयकराय नमो गुड़ाय" (खांड) खण्डस्य गुणाः